

Верховний
Суд

Відповідальність посадових осіб ТОВАРИСТВА

Олена Кібенко,
суддя Верховного Суду

Круглий стіл
«Практика вирішення корпоративних спорів: актуальні тенденції»

29 жовтня 2021 року

Позов учасника/акціонера про визнання правочинів товариства недійсними

Постанова ВП ВС від 08 жовтня 2019 року у справі №916/2084/17, провадження № 12-77гс19

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84911545>

Чи є правова позиція хиткою (перспективи відступу)

- Ухвала ВП ВС від 17 грудня 2019 року у справі № 916/1731/18
- Ухвала ВП ВС від 13 січня 2020 року у справі № 910/10734/18
- Ухвала від 15 вересня 2020 року у справі № 904/920/19

Ураховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду не вбачає підстав для розгляду питання про відступ від правового висновку щодо застосування норм права, викладеного в раніше ухвалених постановках від 8 і 15 жовтня 2019 року у справах №916/2084/17 і №905/2559/17, від 3 грудня 2019 року у справі №904/10956/16 (з урахуванням ухвали від 17 грудня 2019 року у справі №916/1731/18).

15 постанов ВС КГС у яких відтворена ця позиція

Постанова ВС від 17.02.2021 у справі № 910/13643/19

Щодо посилань в касаційній скарзі на необхідність ширшого врахування позиції ЄСПЛ, викладеної у рішенні «Фельдман та банк «Слов'янський» проти України» від 21.12.2017, ніж це було зроблено ВП ВС у справі № 916/2084/17 та, що проникнення за «корпоративну завісу» за виключних обставин є виправданим, то необхідно зазначити таке.

Необхідно зазначити, що корпоративна завіса є бар'єром, який відокремлює юридичну особу від її учасників та зумовлює неможливість останніх звернутись до суду за захистом прав юридичної особи замість неї (принцип неможливості ототожнення юридичної особи та її членів).

Постанова ВС від 17.02.2021 у справі № 910/13643/19

У п. 26 рішення від 21.12.2017 у справі «Фельдман та банк «Слов`янський» проти України» ЄСПЛ зазначив, що за загальним правилом акціонер компанії не може стверджувати, що він є жертвою стверджуваного порушення прав компанії за Конвенцією (рішення у справі «Агротексім та інші проти Греції» від 24.10.1995, п.п. 59-72). Проникнення за «корпоративну завісу» або нехтування правосуб`єктністю компанії може буде виправданим лише за виключних обставин, зокрема, якщо точно встановлено, що компанія не може звернутися до конвенційних установ через органи, утворені згідно з її статутом, або у випадку ліквідації, через її ліквідаторів (п. 66).

Як вбачається із матеріалів справи №910/13643/19, що переглядається, ТОВ не ліквідовано, його органи управління здійснюють свої повноваження у порядку, передбаченому законодавством України та статутом товариства, а тому у випадку порушення прав, товариство може звернутись за їх захистом через свої уповноважені органи.

Способи захисту міноритарія

Постанова ВП ВС від 03 грудня 2019 року у справі №904/10956/16

- **83.** Якщо позивач, який є учасником ТОВ «ХК «Інтернет», що володіє часткою у розмірі 3,5% статутного капіталу цього товариства, вважає свої корпоративні права порушеними внаслідок укладення оспорюваного договору, він не позбавлений права (разом з іншими учасниками) у будь-який час ініціювати питання щодо скликання позачергових зборів учасників товариства з метою належного реагування на факт укладення такого договору та розгляду питання щодо порушення або непорушення прав та законних інтересів товариства (його учасників). Якщо збори учасників товариства дійдуть висновку про порушення укладеним договором купівлі-продажу прав та законних інтересів товариства останнє вправі звернутися до суду з відповідним позовом.
- **84.** Належним способом захисту права учасника юридичної особи може бути також подання ним (зокрема разом з іншими учасниками, яким належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства) позову в інтересах юридичної особи до її посадової особи про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи на підставі пункту 12 частини першої статті 20, статті 54 ГПК України.
- **85.** Якщо учасник товариства не може звернутися з позовом до посадової особи від імені товариства, бо розмір його частки є недостатнім для цього з огляду на вимоги частини першої статті 54 ГПК України, то такий учасник вправі вийти з товариства і вимагати виплати йому вартості частки, а також подати позов до самого товариства та/або його учасників, якщо він вважає, що рішенням загальних зборів учасників товариства щодо відчуження майна йому було завдано збитки.

Як захистити права учасника?

- Учасник (більше 50%): рішення загальних зборів – призначення нового директора – звернення з **ПОЗОВОМ від імені товариства** (про визнання договору недійсним/неукладеним, витребовування майна, про стягнення збитків з колишнього директора тощо)
- Учасник (10% і більше): **похідний позов** учасника/акціонера в інтересах юридичної особи до директора про стягнення збитків
- Учасник в ТОВ (менше 50%): **вихід з ТОВ** – стягнення вартості частки у майні товариства, а якщо таке майно істотно зменшилося внаслідок недобросовісних дій учасників та/або директора – **стягнення збитків з товариства/учасників/директора**

Похідні позови

Пункт 12 частини 1 статті 20 ГПК України

Господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених частиною другою цієї статті), та інші справи у визначених законом випадках, зокрема:

➤ справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах

Частина 1 статті 54 ГПК України

1. Власник (учасник, акціонер) юридичної особи, якому належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства (крім привілейованих акцій), або частка у власності юридичної особи якого становить 10 і більше відсотків, може подати в інтересах такої юридичної особи позов про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою.

Позови до посадових осіб

Постанова ВП ВС від 26 листопада 2019 року у справі №910/20261/16

Рішенням Господарського суду міста Києва від 15 листопада 2018 року, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 03 квітня 2019 року, позов задоволено частково; стягнуто із ОСОБА_1 на користь ТОВ «Компанія «Газ ресурс» 1 509 600 грн збитків, що складають вартість дозволу.

ВП ВС залишила без змін рішення судів нижчих інстанцій.

Похідні позови

Постанова ВС від 24 лютого 2021 року у справі № 904/982/19

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95240657>

ТОВ "Агроцентр-Україна" в інтересах ТОВ "Сільськогосподарська фірма "Агростар" звернулося до Господарського суду Дніпропетровської області з позовом до колишнього директора про відшкодування збитків у розмірі 1 406 689,28 грн, посилаючись на те, що:

- ТОВ "Агроцентр-Україна" володіє часткою у розмірі 99,9% статутного капіталу ТОВ "Сільськогосподарська фірма "Агростар";
- у період з грудня 2016 року по серпень 2017 року відповідач, займаючи посаду директора ТОВ "Сільськогосподарська фірма "Агростар", безпідставно провів податкові платежі в рахунок виконання податкових зобов'язань фізичних осіб - власників земельних ділянок перед бюджетом за рахунок коштів цього товариства.

ВС скасував рішення суду апеляційної інстанції і змінив рішення 1 інстанції: задоволено частково, стягнуто з директора 140 668 грн.

Склад деліктного порушення

- протиправна поведінка
- наявні збитки
- причинний зв'язок між протиправними діями і шкодою
- вина відповідача (презюмується)

Постанова ВП ВС від 26.11.2019 у справі №910/20261/16 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86333859>

Протиправність

Постанова ВП ВС від 22.10.2019 у справі № 911/2129/17

6.21. За змістом наведених вище норм матеріального права особи, які виступають від імені юридичної особи, зобов'язані діяти не лише в межах своїх повноважень, але й добросовісно і розумно.

6.22. Окрім того, такі правовідносини мають довірчий характер між підприємцем (товариством) і його посадовою особою, протиправна поведінка посадової особи полягає у неналежному та недобросовісному виконанні певних дій, без дотримання меж нормального господарського ризику, з особистою заінтересованістю чи при зловживанні своїм посадовими обов'язками за власним умислом (розсудом), прийнятті очевидно необачних, марнотратних та завідомо корисливих на користь такої посадової особи рішень.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85743713>

59. Представник ОСОБА_1 у судовому засіданні, надаючи пояснення у межах доводів касаційної скарги, не зміг пояснити, з якою метою ТОВ «Компанія «Газ ресурс», від імені якого скаржник діяв як директор, відмовилося від дозволу, вартість якого складала більше як 1,5 млн гривень, на користь ТОВ «Надрагазресурс», директором та кінцевим бенефіціаром якого виступав ОСОБА_1. Представник також не пояснив, яким чином відмова від дозволу могла покращити становище товариства, яке зі слів представника скаржника, знаходилося на час відмови від дозволу в скрутному матеріальному становищі, не отримувало прибутку, існувало за рахунок кредитів. За словами представника скаржника, ОСОБА_1 вирішив залучити у бізнес кошти іншого інвестора, для чого створив разом з інвестором нове товариство - ТОВ «Надрагазресурс», на користь якого відмовився від дозволу, що належав ТОВ «Компанія «Газ ресурс».

Постанова ВП ВС від 26.11.2019 у справі №910/20261/16 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86333859>

Постанова ВС від 24.06.2020 у справі № 922/2187/16

4.2.3. Частково задовольняючи позовні вимоги у справі, яка розглядається, суд апеляційної інстанції правильно зазначив, що обов'язок керівника проявляти належне піклування про справи компанії означає, що керівник компанії повинен проявляти розумне піклування про її справи, використовувати необхідні професійні навички і здійснювати свої повноваження з необхідною ретельністю.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90057586>

Принцип невтручання суду в бізнес-рішення

Business Judgment Rule – суд не втручається в питання господарської діяльності компанії, не замінює її менеджмент і не може оцінювати бізнес-рішення з точки зору ефективності

Вина

Постанова ВС від 24.02.2021 у справі № 904/982/19

47. Згідно з частиною другої статті 1166 ЦК України особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини (коментар пункту - вина презюмується, тягар доведення відсутності вини покладається на відповідача).

48. ЦК України не містить визначення поняття "вина". Втім, у окремих статтях цього Кодексу, згадується про умисел та необережність. Таким чином, в цивільному праві традиційно розрізняють умисну та необережну форми вини.

49. У частині першій статті 614 ЦК України зазначено, що особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Застосовуючи за аналогією статтю 614 ЦК України до деліктних відносин, виною є невжиття особою всіх належних від неї заходів для запобігання заподіянню шкоди («поведінкова концепція вини»).

50. Умисел як форма вини включає елемент усвідомлення та наміру. Діяння особи вважаються такими, що вчинені з умислом, якщо вона усвідомлювала протиправність своєї поведінки та бажала або свідомо допускала настання шкоди (збитків).

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95240657>

Постанова ВС від 24.02.2021 у справі № 904/982/19

50. Умисел як форма вини включає елемент усвідомлення та наміру. Діяння особи вважаються такими, що вчинені з умислом, якщо вона усвідомлювала протиправність своєї поведінки та бажала або свідомо допускала настання шкоди (збитків).

52. Вина у формі необережності має місце за відсутності у особи наміру завдати шкоди. При необережності особа не передбачала можливість настання шкідливих наслідків свого діяння, хоча могла та повинна була їх передбачити або легковажно (безпідставно) сподівалася на їх відвернення.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95240657>

Постанова ВС від 24.02.2021 у справі № 904/982/19

52. Суди встановили, що директор не мав жодної особистої зацікавленості у сплаті податку в бюджет за третіх осіб. Водночас, відповідач, як директор ТОВ "Сільськогосподарська фірма "Агростар", тобто особа, яка відповідає за організацію фінансово-господарської діяльності в товаристві, повинен був знати, про те, що сплата податку за третіх осіб дозволена лише у випадках, прямо встановлених чинним законодавством.

53. У випадку, якщо директор усвідомлював (або мав усвідомлювати), що він не володіє відповідними знаннями у сфері фінансів та податкового законодавства, він мав можливість найняти кваліфікованого бухгалтера чи звернутися за допомогою до аудиторської фірми для надання професійної допомоги та консультацій з питань сплати податків.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95240657>

Можливість зменшення розміру відшкодування

Постанова ВС від 24.02.2021 у справі № 904/982/19

65. Відповідно до статті 1193 ЦК України якщо **груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, то залежно від ступеня вини потерпілого** (а в разі вини особи, що завдала шкоди, - також залежно від ступеня її вини) розмір відшкодування зменшується, якщо інше не встановлено законом.

66. Враховуючи, що директор товариства не мав особистої зацікавленості у здійсненні помилкового перерахування сум податків до бюджету, а форма його вини - необережність, а також дії самого ТОВ "Сільськогосподарська фірма "Агростар", яке своєчасно не виявило помилку та не здійснило жодних заходів зі зменшення суми завданих помилкою збитків, Верховний Суд зменшує розмір збитків, які підлягають відшкодуванню директором товариству, до 140 668,93 грн, що складає 10% відсотків від суми завданих збитків.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95240657>

Хто може звертатися з позовом до посадових осіб?

- Товариство
- Учасники Товариства
- ФГВФО
- Ліквідатор

Постанова ВП ВС

від 25 травня 2021 року
у справі №910/11027/18
(відповідальність посадових
осіб банку)

Фідуціарні обов'язки

обов'язок дбайливого ставлення (діяти добросовісно на користь розвитку підприємства, приділяючи достатньо часу, зусиль і професійних навичок управлінню ним) та обов'язок лояльності (уникати конфлікту інтересів і діяти під час ухвалення рішень щодо діяльності підприємства лише в інтересах останнього).

діяти не лише в межах своїх повноважень, але й добросовісно і розумно, в найкращих інтересах товариства суд виходить з презумпції, що така посадова особа діяла в найкращих інтересах товариства; її рішення були незалежними та обгрунтованими; її фідуціарні обов'язки були виконані належним чином – але ця презумпція може бути спростована позивачем

Презумпція вини

7.8. Водночас зі змісту частини другої статті 1166 ЦК України вбачається, що цивільне законодавство в деліктних зобов'язаннях передбачає презумпцію вини заподіювача шкоди. Відповідний висновок міститься, зокрема, у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 23 січня 2018 року у справі № 753/7281/15-ц. Тому спростування цієї вини (у тому числі з підстав вини самого позивача в заподіяній шкоді) є процесуальним обов'язком її заподіювача.

Постанова ВС

від 21 липня 2021 року
у справі № 910/12930/18
(відповідальність посадових
осіб банку)

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів виведення банків з ринку та задоволення вимог кредиторів цих банків» від 30 червня 2021 року № 1588-IX

набрав чинність - 05.08.2021

Істотно змінені майже все правові норми, що регулюють відповідні відносини

Верховний
Суд

Дякую за увагу!